

Oficina
Internacional
del Trabajo

allichinkapak,
llakichinkapak

— Wawakunapa
llamkaymanta
yuyayrina ñan kamu

Oficina Internacional del Trabajo

OIT yanapak wasipa kamuyachiytaka Estados Unidos mamallaktapa Llamakaymanta Kamachik Kamay Yanapak Wasimi (Department of Labor) kullkita karashka. Kay kamupi tiyak yachaykunaka Llamakaymanta Yanapak Wasipa mana hamutay yuyaykuna, kapay¹ arininakuy yuyaykunapash killkashka kan. Shinallatak katuy ranti murukunapa killka shutikunataka Estados Unidos mamallaktapa pushakka mana arinishpa wakaychinachu kan.

Kay shutikunata allita surkuna rantinpakka Naciones Unidas wankuripi pakchiyachishkami² kan, OIT yanapak wasipa kamuyachishka killkapika mamallaktakuna, suyukuna, allpa suyukunapa pushakkunaka mana paykunapa munashka kamachik kamay yuyaykuna allpa saywachi yuyaykunachu kan.

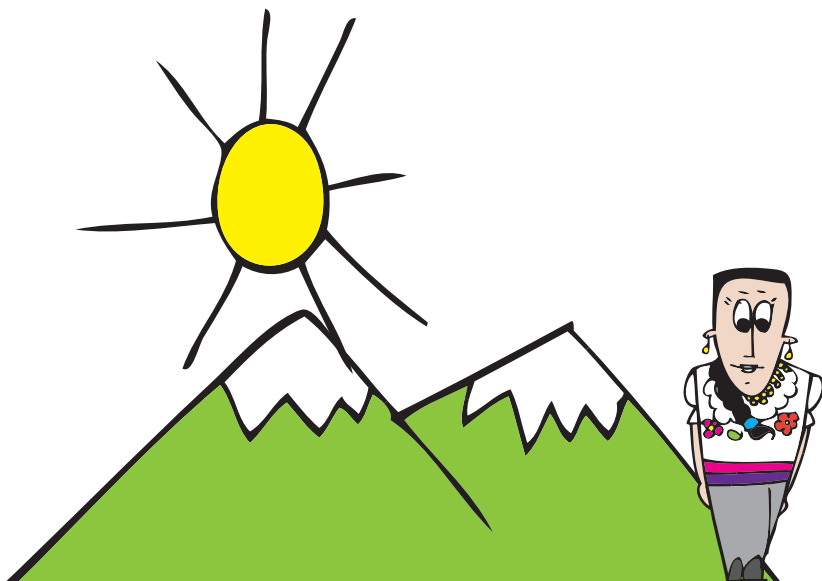
Kay taripay Llamakaymanta killkakuna, yachaykuna shuktakkunapash sapiyachishka yuyaykunaka killkakkunapa unanchaymi³ kan, OIT yanapak wasipa munaymantaka mana wanachiyata ushaypakchu kan.

Kay willaykuna, aspiyuna, ñan kamukuna, katuy ranti murukunaka OIT yanapak wasipa munayraykuka mana arinina kan, shinapash kay yuyaykunaka mana mitsashkachu kanka.

¹Kapay: políticas

²Pakchiyachishka: datos

³Unanchay: estudios

Kikinka tawa millka⁴ hunta yuyaykunata hillaykunatapash wiñay kawsay wallpashinata Ecuador mamallaktapi kichwa yana mashikunamantapash wawakunapa llamkaymanta sinchi yuyayrina yachaykunata paskay tukunki.

Imatatak wawakunapa llamkaymanta hamutarin⁵

Maypitak ari ninakuy mana ninakuy saywachi tiyan

Kallaripika, wawakunapa llamkaymanta mana kimirik shimita rikuchinami kanchik. Wawakuna, wamprakuna, imillakuna⁶ llamkaypi ayninakuchunka⁷ alli kawsay, ukku⁸ wiñay, yachaytapash mana harkarichun, llakipi urmachunpash rikuriyanami kanchik. Wakin llamkaykunaka tayta mamakunata wasi ukupi ayllupipash yanapana, yachay pachakuna, samarina pachakunapipashmi ima ruraypipash kullki mutsurimanta aylluta yanapanami alli kan. Tukuy ruraykunami wawapak alli wiñay, ayllupak allikaymantapash paktachin. Shinami mutsuri nipakunata⁹ karan, yachay paktashkamanta niki yupaykunata chaskin, sumak yuyaykunatapash hamutan. Kay paktaykunawan tukuy pachapi alli yuyayuk, yanapak, llamkak runa tukuchun munaymi kan.

⁴Tawa millka: caja

⁵Hamutarin: entiende

⁶Imillakuna: adolescente

⁷Ayninakuy: participación

⁸Ukku: cuerpo

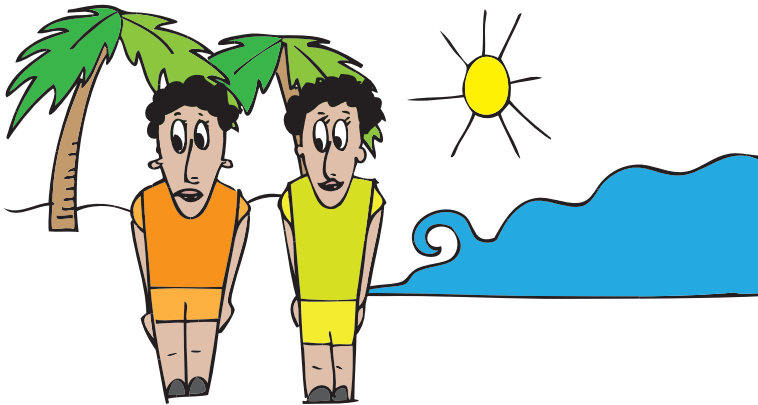
⁹Nipanakuna: cosas

Kay ruraykunapika wawapa llamkaymanta killka willachishka ñan kamupika imamantapash mana chimpapurarinchu. Wawapa llamkay shimi kay ñan kamupi hamutarishka. Wawapa llamkay shimika kay llamkaykunamanta katik nin:

Ukku ushay, uma yuyay, wawapa kawsay waklliri, yachaypipash harkarin:

- Yachanawasiman rinata harkan:
- yachanawasimanta llukshichun sinchi rimaykuna.
- yachanawasiman rishpa intiyay pachakama llashak llamkayta rurachin.

Shuktakshina wawapa millay llamkaykunaka wanachin llakichinpash, ayllumanta wawata chikanyachin. Sinchi llamkaykunaka unkuymantapash apan, uchillamantapacha llakta uku ñankunapi shitashka wakcha kawsaypi yallinakun.

Kikinka may alli pushakkamaymi kanki.

Yachaymanta sumak yuyaykunata mirachina. Imashina kanamanta shuktakyayta paktachina.

Ayllulaktata kimiri llamkayman kayachina.

Kikinka imaykuna yalli yuyayta chaskishkanki. Ecuador mamallaktapi wawakunapa llamkaymanta kishpirina hatun minkay kayaytapash chaskishkanki.

¹⁰Intiyay: jornada de trabajo diaria

Manarak kay kamullita ushakpi kallari yuyaykunata killkatishpa hamutachunpash mañanchik.

Shukniki kallariy yuyay: llakta kawsay ruraykunata unanchana sumaychanapash.

Rurashpa yachay imakayta chanina, mana kashpaka kawsaypachapi ayllullaktawan pakta yachana, achiklla kawsay rurayta kuyaywan chanichishpa rikuchina.

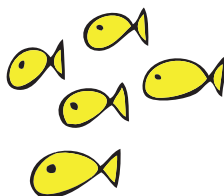
Kichwa runa wawakuna, yana yunka wawakuna kikin ayllullakta kawsakuy pachapi wakin pankalla llamkaykunata rurachun, waki kawsay llaktakuna arinakushka. Kay llamkaykunaka kikin kawsay yachay shuktakkunawanpash kimirishkami kan, shinapash mana sinchi llamkayshinachu rikurin. Chaymanta llamkashpa yachaymantaka maykan wawakunapa alli kakta mana alli kaktapash chikanyachishpa hamutanami kanchik.

Ishkayniki Kallariy yuyay: Kawsaypura kawsaymantapash rimanakuy

Runakunapa kawsayta rantimpashpa sinchiyachina kanchik. May mutsurikunata riksishpa chikanchishka iñu kawsay ruraykunata chanishpa kushiyay yuyayman yallichina.

Kimsaniki kallariy yuyay: Runakunapura rantimpa kutinriksina.

Riksirinamanta kawsay ruraykunamantapash yachaykunata chanichishpa kikin mashita kutinriksishpa mushuk yachaykunata mashkashpa yachachikmi kanki.

¿Imashina hillaykunatak ushana?

Hillaykunaka kaykunata charin:

- 1 pintu pirca 0,90 x 1,00.
- 1 shuyushka rikcha tantarikuna.
- 1 velcro, frontera shuti.
- 1 DVD sukta rikchashuyuwan.
- 1 kamu ñan.

Yachay ñan

Ayllukunapi alli kawsayta charinkapak shuk sumak yachay yuyayta charina kanchik, chaypakka wiñaykawsaypa shimikunata, yachaykunata, punchanta punchanta rurashkata, aylluyarishpaka yachanakuna kanchik.

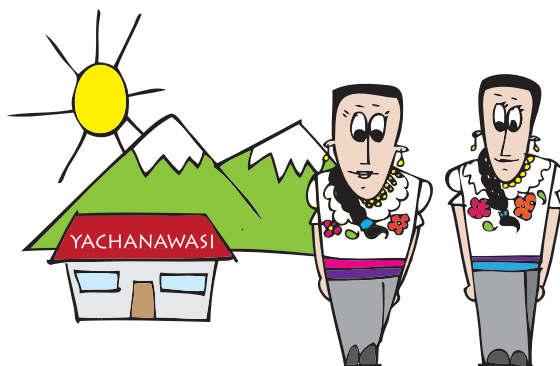
Brent Ruben, kallarishtaka amawta, Aprendizaje Experiencial nishkamanta nin: "Yachayka mana yachayllachu kan, yachayka ruraymi kan, yachayka yachaykunata yarikunapi tukun".

Kay yachay ñanmanta, ruraykunaka wawakunapa llamkaymanta runa yana mashikunapi yarichinkapak Pedagogía Activa nishkatami ushanmi.

Pedagogía Activa nishkaka Aprendizaje Experiencialmi kan, shina: "rurashpa yachana". Mushuk kikin yachaykunata kawsaypa ruraykunawan wiñachin, kay yachayta yanapashpaka, yuyayta kushpaka, wiñachinpashmi. Chaymanta kikin yachashkawan awashpa yachanaman chayanchik.

Kay yachayñan kamupi killkashka llamkayta rurankapakka, kikin kawsay yachaypi sapiyarin.

1984 watapika, David A. Kolb, kay kamuta "Experiencia Learning" shutiyukmi, shuk runaka taripaykunata rurashpa kikin yuyaymanta yachaykunawan chimpapurashpa amawta yachayta kakrikuchin¹¹.

¹¹ Kakrikuchin: describe

¹² Amawllayuk: experiencia

Ruraykunata katichana

Kallariyuyay: Alli shamuy

Kallarinkapak tukuy chaypi kakkunata pakchiyachayman alli shamuyta kunchik. Yachakukkuna mana riksirinakushka karpika, riksiriy yuyaywan kallarina kanchik.

- Pinkayta manchayta manñaman sakinkapak shina ruraykunawan kallarinchik.

Shukniki ruray: Tapurak rumpata

Paktaykuna: riksirishpa tapuyta kutichina: shuk imay karpika, ima shutitak imay kanka.

Yachana: makipi rumpata chariyuk mashika, paypa shuti, ayllushuti, kawsay llakta imapitak llamkaktapash willachinka. Kipaman tapuyta kutichin, shuk imay karpika, ima shutitak .....

Rurana: Muyuntinta rurashpa, rumpata charinami.

Yachachikmi rumpata warakashpa shina rikuchin. Rumpata hapik runaka kikinyarishpa¹³ tapuykunata kutichishka kipa rumpata shuktak mashiman kuna kan. Shinami kay pukllaytaka tukuykuna ayninakama kutin kutin pukllankuna.

Ishkayniki ruray: Tukuykunapak pichka imay.

Paktaykuna: yachakukkunata riksina imaykunata charishkata taripana.

Rurana: Kimsapura, chuskupura mashikuwan wankurina. Sapan wankurikunapi pichka imay charishkata chunka chinikupi taripana.

Willay pachapi sapan wankurikuna shuti, ayllushuti kawsay llaktatapash pichka imay charishkata willachinka.

¹³kikinyarishpa: identificar, presentar

Shukniki pacha: ruray

Shukniki ruray: Rikchashuyu¹⁴ rikuchikta rikuchina.

Tawa imay ukupi sukta rikchashuyuta kichwa runa wawakunapa yana yunka wawakunapa llamkaymanta willaykuna tiyan.

Kallaripika pakchiyachayman shamuk mashikunapakman ima wiñaykawsay willay alli kakta akllana. Shina: kay pakchiyachay Quinindé, Tachina llaktakunapi rurakripika challwa hapinamanta palma chakraymanta rikuchina kanchik. Shinallatak Cotacachi llaktapi pakchiyachayta rurakpika aylullaktapa runakaykunapa rikchashuyukuna akllashpa rikuchishun.

Manarak rikchashuyukunata rikuchikpi, nima wiñaykawsay yuyaykunata willachina uyachinapash kanchik.

Imatapash mana rikushkashina rikuranami.

Ishkayniki pacha: Yuyarina

Shukniki ruray:

Kallari rikchashuyuta rikuchishka kipa, wiñaykawsaymanta hamutarinkapak kay tapuykunata rurashun.

Maypitak
wiñaykawsayka
sapiyarín.

Pikunatak
runakaykunaka
kan.

Ima shutikunatak kan.
Imatatak rurankuna.

Ishkayniki ruray:

1. Kimsapura, chuskupura mashikupa wankuriman shuk panka tullpuyuk killkanakunata karana.
2. Yachakukkuna sapan runakaykunaman pachachikta¹⁶ shuyuchun, (wiñaykawsay rimaypi ishkay runakay tiyakpika, ishkay panka ishkay pachachikpash tiyanka).
3. Sapan wankurikuna runakaykuna¹⁵ punchapi ima tukushkata pachachikpi shuyushpa rikuchinkakuna. Kay ruraywan runakaykuna imashina kashkata yuyachin. Wiñaykawsaymanta yachashpa shamuk pachakunapak imatatak tukunata ñawpachin.

Kallari kachachita willachishka kipaka, kufinllatak rikchashuyuta rikuchina, chunka pichka chinikuta sakinchik kay rurayta paktachinkapak.

¹⁴Rikchashuyu: video

¹⁵Runakaykuna: personajes

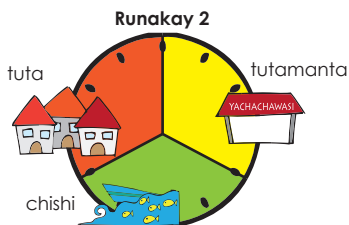
¹⁶Pachachik: reloj

Kimsaniki pacha: Yuyayrina

Shukniki ruray:

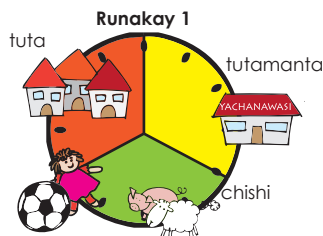
Sapan wankurikuna shuk velcro pintupi pachachikta kay yuyaykunawan rikuchinka.

Achkata llamkak runakaykuna.

Wawakunapa wiñaypi wakllichin mana wakllichin.

Aylluta yanapak runakaykuna.

Wawakunata wiñaypi mana wakllichin.

Ishkayniki ruray:

Akllashka kipa, kay tapuykunata rurashun:

Tukuy runakaykunamanta ima chikanyachikkunatak tiyan.

- Rimanakuyta kallarinchik, tukuy kutichishkakuna allitak chaskishkami kanka.
- Kipamanka, tukuy imatak tukushkakunata katik yuyaykunapi rikushunchik:

Kikin ayllupi yanapak runakaykuna	Achkata llamkak runakaykuna
Chuyayay kikin kawsaypi mana wakllichik.	Ukku ushay, uma yuyay, wawapa kawsay waklliri, yachaypipash harkarin:
Yachaykunapi mana harkachin.	Yachanawasiman rinata harkan
Wawapa wiñaypi, ayllu allikaymanta yanapan.	Yachanawasimanta llukshichun sinchi rimaykuna
Sumak kawsayta, kuyanakuyta, pakchi ruraykunata, wiñachina.	Yachanawasiman rishpa intiyay pachakama llashak llamkayta rurachin.
Hatun kashpaka sumak runa ayllullaktata yanapanakapak yachay yuyayta tukuna.	Kikin wiñaypak chuyalla kawsaypipash wakllichik.

Kay ruraykunata tukuchinkapakka, Velcro pintupi "la frontera" hawalla llamkay wawapa llamkayta llakichik wawakunapak hayñikunapi mana alli kashkata chikanyachina.

Chuskuniki pacha: Yachaywan rurana

Velcro pintupi, kawsaymanta runakaykuna, kuskakuna, imaykunawanpash wiñaykawsayta wawakunapa punchanta kawsaypi kuskakuna rikuchina.

Shukniki ruray:

- Chuskupura, pichkapura mashikunawan tantaripi wankuri.
- Wiñaykawsayta wiñachinamanta añakita willashka kipa, ishkey suyuta rikuchichun wawakunata aklashpa wakllichik llamkayta allikaypa llamkayta rikuchina.
- Manarak wiñaykawsay yuyayta wiñachiy kallarikpi, velcro pintupi tukuy rikcha shuyukunata rikuchina.

Wiñaykawsayka maypitak wiñarin.

Ima shutikunatak kan.

Imatatak ruran

Ima shinatak yachakuk kan.

Ima punchakunatak alli kan

Pikunatak runakaykunaka kan.

Imashinata runakaykunaka kan.

Kunaykuna:

- Tantarikunata sumak wiñaykawsayta wiñachichun yanapana.
- Tantarikunata muyuntinta rikushpa yanapana.
- Ishkey wawamanta chikan kawsayta wiñachishpa rikuchichun: allipa llamkay, mana alli llamkay.
- Yachakukkuna killkanata mana yachashpaka shuyushpa rikuchichun rimashpa wiñaykawsayta rikuchichin.
- Willay pachapi sapan wankurikuna wiñaykawsayta shuyushpa velcro pintupi llutashpa rimashpa katinakunka.

Yuyari, tukuykuna ayninakushpa llamkakupi, yachakukkuna kikin yuyaymanta hamutashpa shuktak yachaykunata willachinkapak allichishka kankakuna. Kushiychinami kanchik shuktak yachaykunata wiñachishpa katinakuchun.

YUPAYCHANI